

השומר החדש
HaShomer HaChadash

לתת לב לחורבן לימוד לתשעה באב בעקבות אהרון דוד גורדון

"האדמה היא לנו מקור החיבור

והשאיפה ליצירה והתחדשות משותפים" (גורדון)

נחמה מתוך קינה- פתיחה

תשעה באב הוא הזמנה ישראלית לחשבון נפש ערכי וחברתי, חשבון נפש הנובע ממשבר חורבן הבית הפרטי והלאומי. אנו מצטרפים להתבוננות הפנימית שהניחו לנו מקורותינו בקינה ובמדרש, בתנועה המתמקדת באחריות האנושית והחברתית-המוסרית למשבר, ומפעטת לעסוק בנסיבות החיצוניות. כך הפך תשעה באב לנקודת ציון חיונית בחתירה לכוון מחדש אהבה וברית יחד, הנמשכת אל שבע "שבתות הנחמה" שבאות בעקבותיו, בהן קוראים בבתי הכנסת מנבואות הנחמה של נביאי ישראל.

המסורת העברית נוטה לחיבורים קיומיים בין אבל ושפחה, וכורכת אותם זה בזה באופנים שונים. כך למשל אנו רגילים למצוא בלב חגיגות האהבה של שפחת הנישואים את רגע שבירת הכוס המסמל שם את נקודת השבר והכאב המצויה תמיד גם בלב השפחה. ומנגד גם בשעות המשבר הקשות של הקינה, מתגנבת אל הלב שפחת הנחמה הצומחת בהכרח משעה שמכירים בחורבן ולוקחים אחריות לתיקון.

הלימוד שאנו מציעים כאן בעקבות מקורות מחיבורי אהרון דוד גורדון פוסע בשבילים הדקים המוליכים אל הערבות ההדדית ואהבת החינם, זאת דרך נתינת לב למצב החורבן ולתביעה החיה העולה ממנו.

במקור הפותח נמצא את גורדון החלוץ שתאר את רגעי עלייתו לארץ, זאת תוך שהוא מקונן על אובדן תודעת החורבן של בוני הארץ. מחיקת תודעת החורבן לשיטתו מביאה לבניין לקוי של הארץ סביב ערכי המפון והחומפריות בצורה מנותקת מהארץ שלא תביא לתיקון. לפי גורדון בניין נכון עומד על תודעת החורבן ממנה הוא מושך את תיקונו.

במקור הבא אנו הולכים אחרי גורדון לביקור הראשון שלו בכותל המערבי, חוויה אותה הוא מתאר כעלבון צורב, זאת משום שהוא לא מזהה שם את תודעת החורבן שצריכה להניע את תנועת התיקון והיצירה המתחדשות.

אהרון דוד גורדון מפעשה מורה לנו דרך של גישה אל תודעת חורבן כמנוע חי והכרחי לתיקון ולחיבור נכון של האדם והטבע, ושל העם ומולדתו. ככזו זו תודעת חורבן הכורכת לתוך המשבר והכאב תנועת נחמה.

לסיום הבאנו מקור קצר המתרגם חזון הבניין החברתי של גורדון, הקורא לכוון מחדש את בסיס הזהות הישראלית באמצעות ערך הערבות ההדדית.

לקריאה נוספת אנו מציעים קטע מקינה חדשה ומטלטלת מאת המשוררת סיון הר שפי.

לתת לב לתביעת החורבן לימוד לתשעה באב בעקבות אהרון דוד גורדון

לתת לב לחורבן הארץ

בספר 'האדם והטבע' מעניק גורדון פרשנות חדשנית ומקיפה ליחס חיוני חי וחדש של האדם והעם עם ארצו. אלא שיחס זה, נובע לשיטתו של גורדון מתשומת לב ערה למציאות החורבן, ולפעולה מתוך ערנות לתודעה זו. גורדון מתאר את רגעי עלייתו לארץ תוך שהוא מקונן דווקא על אובדן תודעת החורבן של החלוצים בוני הארץ, ותובע שהצמיחה המתחדשת תהיה תנועה שמתחשבת בתודעת החורבן. תנועה שתצמצם מתוך חיבור למקום. הוא מבכה את חילול תודעת החורבן המתבטא בעיניו בבנייה שמשמרת קרע מהמקום, וממוקדת סביב אלילי הכסף והחומרנות.

וכשאני פונה מכאן לארצנו, "לארץ תקוותנו", "לארץ תחייתנו" וכו', אני נזכר קודם כל ביום בואי עם הקבוצה הראשונה לכפר אוריה. הטבע עשה עלי רושם של טבע חדש, לא מקולטר (מעובד), המתייחס אליך בתמימות ובאמונה, המזכירה מה שמסופר באיזה מקום, כי במקומות הרחוקים מבני אדם ישנן עוד חיות כאלה, שאינן יודעות לירוא מפני האדם וניגשות אליו ומביטות בו בתמימות, בלי כל חשדים וכאילו בדידות. ואני חשבתי אז: הטבע השומם הזה, הנהדר והצנוע כל כך ביפיו ובגבורתו, הקרוב כל כך אל נפשנו, האומר שירה בחשאי ובנעימות, מתוך תוכה של נפשנו, המקבל אותנו בסבר פנים כל כך יפות, המבטיח לנו כל כך הרבה והנאמן כל כך למלא את הבטחתו, – מה אנחנו מבטיחים לו ומה אנחנו יכולים להבטיח? הנה באה הקבוצה להניח יסוד לבניין ישוב במקום הזה, – מה יהיה הבניין הזה? היתן, היוסיף הבניין הזה דבר־מה לטבע החביב הזה, או לפחות לא יגרע ממנו? אנחנו הלא יודעים מה נותנים ומוסיפים בוני הישוב ויוצרים. מה נתנו ומה הוסיפו, למשל, כל אותם הכרמים, הפרדסים וכו', שניטעו ועובדו על ידי אחרים, כל אותה "היצירה" הצעקנית, ש"הפכה מדבר שממה לגן עדן" בידי זרים? מה אומרים כל אלה? האם לא: כסף, כסף, כסף! האם יש צורך באופן מוסיקלית ביותר בשביל לשמוע את בת הקול היוצאת מכל "היצירה" הזאת ואומרת: אתם חיללתם את השממה, את החורבן! החורבן בארץ ישראל הלא יש בו דבר מה, דבר מה תובע עולם ומלואו ומבטיח עולם ומלואו. היש אזנים, האם יש לב לאלה? (האדם והטבע, אהרון דוד גורדון)

לשיחה

באיזה אופן עשויה תודעת חורבן לתרום לצמיחה וליצירה בעיניך?
באיזה אופן נחוות תודעת החורבן בישראל כיום?
האם זו תודעה מצמיחה שמכוננת חיבורים?
כיצד לדעתך ניתן לסייע בעיצוב תודעת חורבן שתעודד צמיחה?

לבנות את ציון מתוך זכרון החורבן

במקור שתכף נקרא מתאר גורדון את חוויית הביקור הראשונה שלו בכותל המערבי לפני יותר ממאה שנים. באופן מפתיע גורדון מבכה דווקא את מחיקת זכר החורבן מהמקום. הפיכתו של הכותל לסמטה צרה ונטולת ייחוד מבטאת בעיניו עלבון כבד לחווית החורבן המטלטלת שהמקום כמו טומן בחובו במצב כזה. זהו מצב שאיננו מאפשר למבקרים גישה לתודעת החורבן היוצר והמכונן שגורדון שואף לצאת מתוכה לנחמת הבניין המתקן.

ושוב אני נזכר בחורבן, כשהלכתי בפעם הראשונה אל הכותל המערבי, אמרו לי – אמרו אנשים לא דתיים – כי אדם מישראל, בין דתי ובין לא דתי, אי אפשר לו שלא יוריד דמעות בראותו את הכותל. אני ציירתי לי את הכותל על פי המצויר בספרותנו העתיקה, חשבתי לראותו כותל חרב בתוך חורבות, וכל המקום אומר: חורבן. והנה, אחרי הליכה רבה בתוך רחובות צרים ומעוקלים, אני נכנס לתוך מרובע מארך, כשישים רגל לאורך וכחמש עשרה לרוחב, מוקף משלושת צדדיו קירות של בניינים גבוהים, והצד הרביעי הוא הכותל. מלבד הכותל, שאינו נבדל הרבה מיתר הקירות של המרובע, אין זכר לחורבן. אני לא בכיתי, ואינני יכול לברר לעצמי מה הרגשתי אז, – מין תוהו ובוהו או מין חורבן של הרגשה. מה שהתפרץ אז לתוך גבול ההכרה היה עלבון – עלבון לאין גבול, עלבון לנו, היהודים, ועלבון לכל אדם. כמה קטן, מצומצם, כמה מטומטם הוא המין האנושי, אם ישנם בקרב אנשים כאלה – והם הרוב, – שאין בנפשם מקום לרגש של יראת כבוד בפני חורבנה של אומה, של אומה חיה, חיה בגלות, של אומה שתורתה קודש גם להם, למחללים את חורבנה!.

כך יודע האדם להשתתף עם הטבע ביצירה ובבניין, וכך יודע הוא את הלקח, שנותן לו הטבע בצורת חורבנו של מה שיצר ובנה האדם, של מה שיצרה ובנתה אומה שלימה, שאצלה מיצירתה דבר־מה גם עליו, על המחלל האדם את חורבנה!

האדם והטבע, אהרון דוד גורדון

לשיחה

מה מסמלים עבורנו כיום הכותל המערבי וירושלים?
האם ירושלים והכותל מעוררים בנו תודעת חורבן יוצר המניע לפעולת תיקון?
כיצד ניתן להעמיק כיום בירושלים זכר חורבן מהסוג שתובע גורדון, חורבן שיניע אותנו לפעולת יצירה ובניין?

לתת לב לתביעת החורבן לימוד לתשעה באב בעקבות אהרון דוד גורדון

במקום שיש עֲרָבִים שם יש ישראל

אחריות הדדית, ערבות, אחווה, אהבת הזולת, זו נקודת הכניסה שמציע גורדון לעצם הגדרת הישראליות שלו. הוא לוקח פוטו מוכר מן המקורות והופך אותו מעוד מאפיין אפשרי ממגוון אפשרויות אחרות, לתנאי בסיסי ראשוני והכרחי בעצם הגדרת הזהות החברתית שלנו. המקור שלפנינו מציג לנו את המסד עליו מעמיד גורדון את החזון החברתי הבונה שלו, לחברה ישראלית שערבות הדדית הינה תנאי הסף המכונן אותה:

יש כלל בדינו: 'כל ישראל עֲרָבִים זה בזה' – כלל אמנם לא מודרני, אבל הרי גם אני לא מודרני, ואני מרשה לעצמי להוסיף: רק במקום שיש ערבים זה לזה, שם יש ישראל. ולא זה בלבד, אלא שאני מוסיף עוד: כל בני האדם ערבים זה לזה, ורק במקום שיש ערבים זה לזה שם יש אדם (ושם יש אומה, אומה אנושית, כמובן). ואם אין ערבים זה לזה, – מה יש? מה שיש אצלנו ראיתם או יכולתם לראות. אבל לא קשה לראות מה יש בחברה האנושית בכלל, מתוך שאין ערבים זה לזה.
(מתוך אהרון דוד גורדון, מכתבים ורשימות)

לשיחה

נצא מדבריו של גורדון להתבוננות אישית ומשותפת:
שתפו בנקודות, הזדמנויות, חוויות של ערבות הדדית בחוויות החיים היומיומית שלנו
באיזה מקומות ומצבים חסרה לכם ערבות הדדית?
איזה צעדים תוכלו לבחור בכדי להרחיב את הערבות במעגלי החיים שלכם?

לתת לב לתביעת החורבן לימוד לתשעה באב בעקבות אהרון דוד גורדון

יודעת שבאתי לבנות // להעמקה והרחבה נוספת

קראו בקינה 'חלקי מאת המשוררת סיון הר שפי. (המצורף הינו קטע מתוך קינה רחבה יותר)
מהו חשבון הנפש עימו אתם מזדהים בקשר לתודעת החורבן?
נסו לנסח בתים נוספים משלכם לפי תבנית קינה זו.
כיצד תודעת החורבן עשויה להוות כוח מדרבן לזיקת בניין חדשה ומתקנת יותר בעיניכם?

חלקי / סיון הר שפי

אני שבאתי לכאן לבנות/ יודעת שיש לי חלק בחרבן
זעזעתי אדמה/ הרחבתי סדקים/ אלו חיים שיש בהם/ בושה וכלמה
כרם מזנח/ גפנים צמאות/ על הגשמים נטשתי/ מחסורן

...

אני שבאתי לכאן לבנות/ יודעת שיש לי חלק בחרבן
שתקתי על פשע/ ברחתי מריח/ סכנה. מסכנה עשוקי
זרעתי אש/ בשדה קוצים בבית./ כביתי אש/ בשבת./ הכתמתי בפחם / שמלת לבן...

...

אני שבאתי לכאן לבנות/ יודעת שיש לי חלק בחרבן
מעל לבור ולתהום, שרתי -/ מקום שאחרים הושיטו יד./ על מטה נוחה שכבתי/ ביום ערש עפר.
בקצרת הפרות היפה/ הפכתי את רקב הפרי אל/ התחתית. אפרתי פני, / הלכתי בשומת ענן...

...

אני שבאתי לכאן לבנות/ יודעת שיש לי חלק בחרבן
מרב אדיקות, חנקתי/ מרב יראה, שתקתי/ מרב חסד, התפזרתי/ מרב אהבה, קלקלתי שורות
ומה מכאן/ ולאן
אני שיש לי חלק בחרבן/ יודעת שבאתי/ לבנות

"האדמה היא לנו מקור החיבור

והשאיפה ליצירה והתחדשות משותפים" (גורדון)